შინაური მიმოხილვა. 1879 წელი, იანვარი
(გაზეთი „ივერია“)

...იმედს გვიძლიერებს და ფრეთებს ასხამს ის გარემოება, რომ პირნი, რომელთაც ხელშია ჩვენის სოფლის შკოლების მართვა, რიგიან კაცებად აღმოჩნდნენ. თბილისის გუბერნიის შკოლების დირექტორმა უფ. სტრელეცკიმ თავის მოქმედებით განაქარვა ის ეჭვი, რომელიც მის შესახებ გამოთქმული იყო აქაურს მწერლობაში. ეს ეჭვი იმაში მდგომარეობდა, რომ ეშინოდათ, ვაი თუ უფ. სტრელეცკიმ ჩვენს სახალხო შკოლებშიაც ის სისტემა შემოიტანოსო, რომელსაც თვითონ მან გაადგმევინა ფესვები ქრისტიანობის აღმადგენელ საზოგადოების შკოლებში, საიდამაც ქართული ენა გამოდევნა და მარტო რუსული ენა მიიღო სწავლის გავრცელების იარაღად და საცა იმდენი ხარჯი ფუჭად ჩაატარა და სადაც დღესაც ფუჭად მიდის. მაგრამ უფ. სტრელეცკიმ ადგილის შეცვლასთან აზრიც და მიმართულებაც შეიცვალა, უწინდელს უკუღმართს გზას ზურგი თამამად შეაქცია და სწორე გზაზედ გამოვიდა თავის სასახელოდ და შკოლის საქმის იმედათ. მასწავლებელთა კრების დროს იგი ისე პატიოსნად და გულწრფელად იქცეოდა, ისე შორს იყო ქვეშ-ქვეშობაზედ და ორგულობაზედ, რომ დაიმსახურა თანაგრძნობა და პატივის-ცემა საზოგადოებისაგან. ამ ამბავს სხვა განსაკუთრებული მნიშვნელობაცა აქვს ერთის მხრივ. უგვანს აზრს ისე არაფერი ჰსჭირს ფესვებს, ისე არაფერი ამხობს პირქვე, როგორც უარ-ყოფა იმ პირის მხრით, რომელიც სხვაზედ უფრო ნიჭიერი და სხვაზედ უფრო გულ-მოდგინე მოღვაწე იყო იმ უგვანის აზრისათვის. ესრეთწოდებულს ზახაროვის სისტემას არა ჰყოლია ისეთი ერთგული და მხნეთ-მოჭირნახულე მოსამსახურე, როგორიც იყო უფ. სტრელეცკი. ეს პირველი მედროშე ზახაროვის სისტემისა გადუდგა ზახაროვს და იმათს (თუ გულში არა), თვალში ხომ მაინც, რომელთაც იგი დაჰბადეს თავის სამარცხვინოთ. საქმისათვის სულ ერთია: რამ ანუ ვინ აუხილა თვალი უფ. სტრელეცკის იმ მძიმე პედაგოგიურს შეცდომილებაზედ, რომელმაც იმდენი ვნება მოუტანა და ეხლაც მოაქვს ქრისტიანობის აღმადგენელ შკოლებისათვის ლიხაჩოვის ჯიუტობას, რომელნიც ფიქრობენ, რომ უფ. სტრელეცკიმ მხოლოდ დროებით ძალა-უნებურად დაანება თავიო ადრინდელს თავის მიმართულებას და ხვალ-ზეგ კიდეც ეცდებაო, ჩვენს სახალხო შკოლებში ცოტ-ცოტად, ნელ-ნელა შეაპაროს და ფეხი მოაკიდებინოსო დროებით მიტოვებულ სისტემასო, იმათ ჩვენ ვეტყვით ჯერ მას, რომ ამ იჭვნეულობას და შიშს, არა აქვს რაიმე ხელის-მოსაკიდებელი საფუძველი და მერე მას, რომ ეხლანდელი დაწესებულება შკოლის შესახებ არის დამყარებული იმისთანა საძირკველზედ, რომელსაც ვერ შესჰძრავს ცალკე პირი, თუნდ უფრო ფხიანი ადგილი ეჭიროს. წინააღმდეგ ამისა ჩვენ სრული იმედი გვაქვს, რომ უფ. სტრელეცკი შემდგომშიაც მტკიცედ ივლის იმ თავ-მოსაწონებელ გზაზედ, რომელსაც იგი ეგრედ აშკარად დაადგა მასწავლებელთა კრების დროსა, და რომელსაც ითხოვს უპირველესი საჭიროება ხალხის განათლებისა; ეცდება არამც თუ დაავიწყებინოს ხალხს თავისი საკუთარი ღვიძლი ენა, არამედ თვითონაც

შეისწავლოს იგი ენა და მით შეიქმნას უფრო გამჭრიახ მოჭირნახულეთ ხალხის განათლების ასპარეზზედა.

დიროქტორის შემდეგ, სხვაზედ მომეტებული გავლენა აქვს მის თანა-შემწეს. ჩვენდა სასიხარულოდ, ეს ადგილი უჭირავს იმისთანა პირსა, რომელიც თუმცა ჩამომავლობით ქართველი არ არის, მაგრამ დაბადებულია, გაზრდილია ქართველთა შორის და ქართული ენა ისე აქვს შეთვისებული როგორც ღვიძლი ენა. ქართულს ლიტერატურაში მას მიუღია მონაწილეობა არა ერთხელ, უწერია პროზა, ლექსი და თვითონ ქართველი ხალხის ჩვეულება, თვისება, ზნე, ყოფა-ცხოვრება და ავ-კარგიანობა კარგად იცის. ამასთან მას, - როგორც დაგვარწუნეს - აქვს ერთი მეტად საჭირო და იშვიათი თვისება: ხალხს ძმურად, კაცურად ექცევა თურმე და ხალხთნ მიქცევ-მოქცევის ხერხი კარგად იცისო. დიდი საქმეა ეს თვისება იმისთანა კაცში, რომელიც დღე-მუდამ ხალხში უნდა ტრიალებდეს. ამისთანა კაცს და ხალხს ერთმანეთთან საქმის დაჭერა ძალიან ეადვილებათ, ეხალისებათ და ამ სიადვილეს და ხალისს რამოდენა სიკეთე მოჰსდევს ყველგან და განათლების საქმეში უფრო, ვინ მოჰსთვლის. ჩვენ ვისურვებთ უფ. ხითაროვის შესახებ მხოლოდ ერთსა, რომ უკლოს თავის სიდინჯესა და უფრო ცოცხლად და მარდად (თუ ეს რამდენადმე მასზე დამოკიდებულია) მოეკიდოს საქმესა. რაც შეეხება უფ. ხითაროვის მხრივ პედაგოგიის შეთვისებასა, გეოგრაფიის პროგრამა, რომელიც ყველაფრით ყველა სხვა პროგრამებზედ გაცილებით მაღლა დგას, მისი შედგენილი ყოფილა და მაშასადამე ამ მხრითაც იგი უკან არ ყოფილა ჩამორჩენილი.

კარგს იმედებს გვაძლევენ პირ-და-პირნი მოსამსახურენიც ხალხის განათლებისა. სოფლის შკოლის ოსტატები, რომელთა უმეტესი ნაწილი ამ მოკლე ხანში გამოვიდა ამ მძიმე საქმის ასპარეზზედ, თითქმის ყველანი ახალგაზრდები არიან, ცოტად თუ ბევრად ნიჭიერნი და სავსენი კეთილის განზრახვითა და მიდრეკილებითა. მართალია, მათ შორის სპეციალურად მომზადებულნი ცოტანი არიან, მაგრამ მაინც სრული იმედი არის, რომ იგინი საკუთარ მეცადინეობით და გამოცდილებით დახელოვნდებიან სწავლების ოსტატობაში. აგრეთვე იმედი გვაქვს, რომ იგინი თავიანთ კეთილმიდრეკილებას განახორციელებენ ერთ- გულის მხნეობით, დაუღალავ მოქმედებით და გულწრფელ სამსახურით. ჩვენ არ ვიცით სხვა ისეთი სამსახური, რომელიც თავისის მაღალის მნიშვნელობით შეედრებოდეს სოფლის შკოლის მასწავლებლობასა. სოფლის შკოლა ის ადგილია, საცა პირველი თვალი უნდა აახილოს გონებამ მთელი მოზარდის თაობისამ, საცა პირველი ფეხი უნდა აიდგას კაცის სულმა და გულმა, საცა პირველი უნდა ჩაინერგოს თესლი ზნეობისა, სიკეთისა, კაი-კაცობისა, ადამიანობისა. მან უნდა გაუმაგროს მოზარდსა სული და ხორცი, მან უნდა მოამზადოს მოზარდი იმ იარაღის სახმარებლად, რომელიც ბუნების და კაცთა უსამართლობის წინ საბრძოლველად საჭიროა; მან უნდა მეორედ შეჰქმნას კაცი, ანუ უკეთ ვსთქვათ, მან ბუნებისაგან შექმნილი უღონო ორ-ფეხი უნდა ისე გამართოს სულით და ხორცით, რომ ძლიერ და მორჭმულ არსებად გადააქციოს. ამიტომ სინდისიანი, ბეჯითი, გონიერი, ზნეობიანი ოსტატი ღირსია დიდის პატივის-ცემისა ყოველის კაცისგან, რომელიც გონებით გახსნილი და მიხვედრილია. ხომ ასეთი

მაღალი, მძიმე და ძნელი დანიშნულება აქვს სოფლის მასწავლებელს, ასეთი უაღრესი საქმე აქვს ჩაბარებული, მაგრამ, ჩვენდა სამწუხაროდ, მათს დიდს მოღვაწეობას მათი ჯიბეცარიელეობა არ შეჰფერის. აი აქ იწყება ის მოვალეობა მთავრობისა, რომელიც ჩვენ წინათ მოვიხსენიეთ. მთავრობამ უნდა ფული მიაშველოს იქ, საცა ჯამაგირი, სოფლის უღონობის გამო, ცოტა ეძლევა მასწავლებელს. აქ ძუნწობა და ძვირობა უადგილოა. აქ „რასაცა გავცემთ ჩვენია, რაც არა დაკარგულია“.

ჩვენი ჟურნალი ყოველთვის განსაკუთრებით ყურადღებას მიაქცევს სოფლის შკოლების მასწავლებელთა და მათს მოღვაწეობასა და ეცდება ღირსეულად მომქმედს მოუპოვოს მხურვალე თანაგრძნობა საზოგადოების მიერ. წინააღმდეგ ამისა, თუ სასოფლო მასწავლებელთ შუა ამოჩნდებიან, ჩვენდა სამწუხაროდ იმისთანა დაბალის სულის პატრონნი, რომელთაც გლეხის ოფლით მონაგარ ფულების ტყუილ-უბრალოდ ჭამა არ შერცხვებათ, ორ-გულად, ცუღლუტად, აბუჩალაკად მოეკიდებიან თავიანთ წმინდა საქმესა, ჩვენ დაუნდობლად ვამხელთ ქვეყნის წინაშე. მაგრამ ღმერთმა გვიხსნას იმ მიზეზთაგან, რომელნიც ამისთანა უსიამოვნო, ამისთანა სამწუხარო საქმეზედ იძულებულ გაგვხდიან. იმედია, რომ მუქთა ჯამაგირის მჭამელნი ან სულ არ იქმნებიან, ან არა და ძალიან იშვიათად გამოერევიან სასოფლო შკოლის მასწავლებელთა შორის.

სხვა მხრითაც რომ შევხედოთ ამ ჩვენს საგანს, კიდევ უფრო სანუგეშო ნიშნებს დავინახავთ. ყველა საზოგადო საქმე და ნამეტნავად საქმე განათლებისა მხოლოდ მაშინ წარიმართება ნაყოფიერად, როცა მას თანაუგრძნობს საზოგადოება, როცა მისადმი საზოგადოებას გული გულ-წრფელად შეჰსტკივა. ჩვენდა სანუგეშოდ, ამ ბოლო დროს ქართველთა საზოგადოებამ დაჰსტოვა უწინდელი გულგრილობა და დაუდევრობა და დღეს მზად არის, შეძლებისამებრ, ერთ-გულად და მხნედ დაეხმაროს განათლების საქმეს. შარშან შეჰსდგა საზოგადოება, რომელმაც თვალ-წინ გამოისახა ჩვენი საჭიროება და კისრად იდო წერა-კითხვის და განათლების გავრცელება ქართველებში. ამ საზოგადოებაში, რომლის წესდება ამ დღეებში უეჭველად დამტკიცდება, მიიღო მონაწილეობა ჩვენმა დიდ-კაცობამაცა და მრავალმა სხვამ. ამ საზოგადოებას აზრათა აქვს დიდი შემწეობა გაუწიოს და დეხმაროს ხალხის განათლებას მით, რომ დაჰბეჭდავს თავისის ხარჯით სწავლის ხელ-სამძღვანელთა წიგნთა, გამართავს საცა საჭირო იქნება, სახალხო ბიბლიოთეკასა, ჯამაგირს მოუმატებს იმ სასოფლო მასწავლებელთა, რომელთაც სოფლები, შეუძლებლობის გამო, საკმარისს სახსარს არ აძლევენ, გამართავს თავისის ხარჯით შკოლებს, საცა სოფელს სიღარიბე ნებას არ მიჰსცემს იქონიოს საკუთარი შკოლა, მიაშველებს შკოლებს თავისი ხარჯით საჭირო წიგნებს, საკლასო ნივთეულობას და სხვას ამისთანას. ნივთიერობითის მნიშვნელობის გარდა, ამ საზოგადოებას სხვა ზნეობრივი გავლენა უფრო მომეტებული ექნება. საზოგადოებას ეყოლება ამორჩეულნი პირნი, რომელნიც ყოველს წელს დაივლიან სოფლის შკოლებსა, თვალით დაინახავენ მათს ავ-კარგიანობას, შეიტყობენ მათს მდგომარეობასა და საჭიროებასა, გააძლიერებენ ხალხში და საზოგადოებაში თანაგრძნობას განათლებისადმი და ეცდებიან, რომ შკოლამ არ

გადაუხვიოს ჭეშმარიტ პედაგოგიურ გზიდამ და მტკიცედ აღასრულოს შკოლის ნამდვილი მოვალეობა. როგორც ვხედავთ, პროგრამა ვრცელია და ნუგეშიანი.

სოფლიდამ რომ ქალაქებზედ გადავიდეთ, აქ დაარსებულ სასწავლებლებში ჩვენ შევამჩნევთ, სხვათა შორის, ერთს მეტად სამწუხაროს და გულმოსაკლავ მოვლენას. საქართველოსათვის დაარსებულნი სასწავლებელნი, საქართველოს ხარჯით გამართულნი და საქართველოს ხარჯით სულდგმულნი, სავსენი უნდა იყვნენ ქართველების შვილებითა. მაგრამ საუბედუროთ ჩვენ სრულიად ამის წინააღმდეგსა ვხედავთ. აიღეთ რომელიც გნებავთ სასწავლებელი თბილისში, გინდ ვაჟებისა და გინდ ქალებისა, და გასინჯეთ სია მოწაფეთა. ამ სიიდგან ცხადად დაინახავთ, რომ შკოლებში, სადაც ორმოცამდის მოწაფეა, მარტო ორი-სამი ქართველი მოიძებნება. საქმე იქამდის მისულა, რომ ცხრა წლის განმავლობაში თბილისის საქალებო გიმნაზიაში შეუსრულებია კურსი მხოლოდ ცხრა ქალსა ქართველისას, როდესაც რომ საზოგადო რიცხვი კურს შესრულებულთა ამავე დროს ადის ორასამდის... ამ გვარად ქართველთ შვილები რჩებიან სწავლის გარეთ, მაშინ როდესაც სხვა ტომთა ახალგაზრდობა დღე-და-ღამე მატულობს... სწავლა, როგორც ზემოთ მოვიხსენიეთ, ძალა და იარაღია, როგორც უღონო და უიარაღო ლაშქრობის დროს ხდება მსხვერპლად ძლიერისა და დაიარაღებულისა, ისე უსწავლელმა უნდა დაუტოვოს ცხოვრებაში თავისი ადგილი, გზა დაუთმოს სწავლულსა, ჩამოუდგეს უკან და გახდეს მისი შემაცქერალი. პირველი ბატონია, მეორე ყურ-მოჭრილი ყმა. ეს გონებით ბატონ-ყმობა, რომელსაც სწავლა და უსწავლელობა აწესებს ხოლმე ადამიანთა შორის, ბევრად უფრო ცუდია იმ ბატონ-ყმობაზედ, რომელიც ჩვენში უკვე მოისპო. ამას ვერ შეიპოვებთ და ვერ მოსპობთ ვერც კანონით და ვერც რაიმე განკარგულებით. ამიტომ ყოველი ხალხი, სწავლას მოკლებული, და იმ ხალხის თვით- არსებობა, ყოფა, სიცოცხლე ყოველთვის განსაცდელშია ნამეტნავად მაშინ, როცა სხვა უფრო განათლებულს ტომს შეხვდება ხოლმე ისტორიის გზაზედ. ამისთნა ხალხი აუცილებლად ჩავარდება ხოლმე, სხვის ხელში და შეიქმნება ბევრად თუ ცოტად მონა უფრო განათლებული ტომისა. ჩვენ, ქართველებს ამ გვარი ბედი მოგველის, თუ ჩვენის ახალგაზრდობის უსწავლელობაზედ არ დავფიქრდით და ამ უსწავლელობას არ მოვუძებნეთ უებარი წამალი. ყოველ-გვარ ავადმყოფობას მხოლოდ მაშინ მოევლება, როდესაც მის ნამდვილ მიზეზს ვიპოვნით. რა მიზეზია, რომ ესე უსწავლელი რჩება ჩვენი ქართველი ახალგაზრდობა. რას უნდა მივაწეროთ ის სამწუხარო მოვლენა, რომ საქართველოს სასწავლებლებში ქართველებს უჭირავთ რიცხვით უკანასკნელი ადგილი, როცა რომ მათ უნდა ეჭიროსთ პირველი? ნიჭსა და წადილს, რასაკვირველია, არაფერი უნდა დაჰბრალდეს. არც ნიჭითა და არც სწავლის წადილით ქართველები უკან არავის ჩამოურჩებიან. სრულიად სხვა მიზეზი უხშობს კარებს საშუალ სასწავლებლისას ქართველს ახალგაზრდობას. სასწავლებლებში შესვლისათვის საჭიროა პირველ-დაწყებითი კურსის კარგი ცოდნა. ამ კურსის ცოდნაში უნდა გამოცდილ იქნეს ყოველი ყმა, რომელსაც კი სურს შესვლა რომელსამე საშუალ სასწავლებელში. ჩვენ ქართველ ყმაწვილებში ათში ერთი ვერ იჩენს საკმაო ცოდნას ამ კურსისასა გამოცდების დროსა, და ეს გარემოება აგდებს ჩვენს ახალგაზრდობას წრის

გარედ. ეს იმისგან არის, რომ არ გვაქვს არც ერთი პირველ-დაწყებითი სასწავლებელი, სადაც ჩვენს შვილებს შეეძლოთ მიიღონ სრული პირველ-დაწყებითი სწავლა და კარგად მოემზადონ შესასვლელად სხვა-და-სხვა სასწავლებლებში. მართალია მოსამზადებელი კლასები არსებობენ ზოგიერთა საშუალო სასწავლებლებში, მაგრამ ისინი არიან გამოსადეგნი მხოლოდ რუსებისათის, რადგანაც იქ სწავლა მიდის მარტო რუსულ ენაზედა. ამიტომ ქართველი ყმაწვილები, რომელნიც იძულებულნი არიან შევიდნენ ამ მოსამზადებელ კლასებში მაგდენს ვერასა სწავლობენ რუსული ენის უცოდინარობის გამო, საკმაოდ ვერ იხსნიან გონებას და ვერ ემზადებიან სასწავლებელში შესასვლელადა. მეორე ღონისძიება - შინაობაში მომზადება ყმაწვილებისა -ქართველებისათვის აგრეთვე არ არსებობს. რომ შინ შეასწავლოს ყმაწვილს სრული პირველ-დაწყებითი კურსი, ან თქვენ თვითონ უნდა იყოთ კარგად გახსნილი და მომზადებული, ან უნდა გქონდეთ იმოდენა შეძლება, რომ ცალკე მასწავლებელნი დაუჭიროთ თქვენ შვილებსა, არც ერთი და არც მეორე ქართველებს შორის არ მოიპოვება. ეს გახლავთ მიზეზი იმ სამწუხარო მოვლენისა, რომ ათ მსურველ ყმაწვილში მხოლოდ ერთი ეღირსება ხოლმე შესვლასა ამორჩეულ სასწავლებელში, სხვები კი რჩებიან გარედ, აკლდებიან სწავლასა და ამრავლებენ უმეცართ და გამოუდეგართ რიცხვსა ქართველთ საზოგადოებისასა.

ამ სამწუხარო მოვლენას ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია ახლად დაარსებულმა „თბილისის გუბერნიის აზნაურთა საზოგადოებამ შემწეობისათვის შეუძლო მოსწავლეთა“, და განიზრახა გამართვა თბილისში ისეთი სასწავლებლისა, სადაც მოზარდ ქართველებს მიეცემათ ღონისძიება პირველ-დაწყებითი განათლება თვიანთი დედა-ენის შემწეობით მიიღონ, კარგად, საფუძვლიანად შეისწავლონ რუსული ენა და ყოველის მხრივ გვარიანად მოემზადონ შესასვლელად სხვა-და-სხვა სამოქალაქო და სამხედრო სასწავლებლებში. ეს განზრახვა ეხლა სისრულეში მოჰყავს ამ საზოგადოების კომიტეტსა, რომელმაც უკვე დაიქირავა კუკიაში მშვენიერი საშკოლო სახლი, გაიმწესა ორი კეთილ-საიმედო მასწავლებელი, მოიპოვა ყველა შკოლისათვის საჭირო ნივთეულობა და ხსნის შკოლას თებერვლის პირველ რიცხვებში. შკოლა ჯერეთ ოთხმოცის ყმაწვილისათვის იმართება. მაგრამ ამ პირველ ხანშივე იმდენი არზა მოაწყდა კომიტეტსა, რომ მომავალში ეს რიცხვი ერთი-ორად და სამათ უნდა გადააქციოს, თუ სურს დააკმაყოფილოს საზოგადოების წყურვილი, ჩვენ დარწმუნებულები ვართ, რომ ეს შკოლა შეიქმნება ორიოდე წლის უკანა ორასისა და სამასის ყმაწვილის აღსაზრდელ ადგილად, და ყოველ-გვარ საშუალო სასწავლებელს დას-დასობით გაუგზავნის კარგად მომზადებულ და გობნება გახსნილ მოწაფეთა. მაშინ გიმნაზიებში და სხვა სასწავლებლებში ქართველნი მოწაფეები გამრავლდებიან, თითო-ოროლას მაგიერ ათობით და ოცობით იქნებიან ყოველ კლასში, და რადგან განათლებულნი პირნი იმატებენ, ქართველი საზოგადოება ამით თავს დაიხსნის იმ სამწუხარო გარემოებიდამ, რომელიც თანა ჰსდევს გონების სიბნელესა და უსწავლელობას. ჩვენ საფუძველი გვაქვს ვსთქვათ, რომ ეს შკოლა ხვალ თუ ზეგ, ამ მოკლე ხანში შეიქმნება სათავეთ, საიდამაც აღმოიშობება ერთი კარგი კერძო გიმნაზია ქართველებისა.

განათლებას საზოგადოდ და ხალხს კერძოდ, კარგს მომავალს უქადის მიდრეკილება და მიმართულება მისი, ვინც ახლად დანიშნულ იქმნა კავკასიის სამოსწავლეო ოლქის მეთაურად და მზრუნველად. ჩვენ თვითონ არა რაიმე პირ-და-პირი ცნობა არ გვაქვს უფ. იანოვსკისა, მაგრამ ვისაც კი ჰქონია შემთხვევა ან უწინდელი მისი მოქმედება შეუტყვია და ან ახლა მოუსმენია მისი ჰაზრები და დაწყობილებანი ერთ-ხმად აღიარებენ, რომ ახალის მზრუნველისაგან სამოსწავლო ნაწილი ბევრს კარგს და ნაყოფიერს ცვლილებას უნდა მოელოდესო. ჩვენ, სხვათა-შორის, გვიამბეს საუბარი უფ. იანოვსკისა ერთს სახალხო შკოლის დირექტორთნა. ამ საუბრიდგან ცხადათა სჩანს, რომ იგი არამც თუ მიუცილებელ საჭიროებათა სთვლის სამშობლო ენაზედ სწავლებას სასოფლო შკოლებში, არამედ სურს, რომ ყოველმა სახალო შკოლების დირექტორმა შეისწავლოს ის ენა, რომელზედაც მიდის სწავლა მის ქვეშევრდომ შკოლებში. ჩვენი იმედი აქაც კიდევ უფრო შორს მიდის, ჩვენ არა გვგონია, რომ უფ. იანოვსკიმ საზღვარი დაუდოს თავის მზრუნველობას აქაურს საჭიროების დაკმაყოფილებისათვის იმით, რომ ქართული ენა მართო სოფლის შკოლაში შეიწყნაროს და არ მისცეს ადგილი საშუალო სასწავლებლებშიაც, როგორც ქართულს ისეც სხვა აქაურ ენებსაც. თუ უფ. იანოვსკი მართლა ისეთი მიხვედრილი კაცია, როგორც ამბობენ, უეჭველია შესაფერისი შეზარებით უარყოფს იმ კაცის შემარცხვენს მიდრეკილებასა, რომელმანაც გამოადევნინა აქაური ენები აქაურ გიმნაზიებიდამ. ამ უსამართლობას, ამ ბოროტმოქმედებას განათლების მოღვაწეთა ბევრი მავნებელი შედეგი აქვს, როგორც საზოგადოებისათვის, ისე სახელმწიფო სარგებლობისათვის. ენა სულია ხალხისა, ენის წართმევა სულთა-ხდაა და მოდი და მერე იკითხე, ხალხს რატომ არ ვუყვარვარო. ვინ? სულთა-მხდელი? ეგ ბუნების წინააღმდეგია და ამ შემთხვევაში ბუნების ძალა უძლეველია...სულთა-მხდელს კაცი ვერ შეიყვარებს, ვერა, ვერა!..

ამას გარდა საზოგადოება იმითია წაგებაში, რომ ნასწავლი ნაწილი საზოგადოებისა კარგავს აღმზრდელს და გამანათლებელს გავლენას ხალხზედ და თავის მხრივაც მოკლებულია ხალხის ცხოვრების გამაცოცხლებელ გავლენასა. რადგანაც ენა, ეგ ურთი-ერთთაშორის მიქცევ-მოქცევის უკეთესი იარაღი, ხელში არა აქვს. მართებლობაც ზარალშია, რადგანაც მას მხოლოდ მაშინ შეუძლიან კარგად, წესიერად მართოს ხალხი, როდესაც მისმა მოხელებმა კარგად იციან ხალხის ენა, ხალხის თვისებანი, ხასიათი, ზნე და ჩვეულებანი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხალხისა და მოხელეთ შორის ყრუ-მუნჯობაა და ამას იმისთანა საქმეებსაც მოსდევს, როგორც სიღნაღისა, სამეგრელოსი და სვანეთის არეულობა.

მიუცილებელი სახელმწიფო საჭიროება მოითხოვს, რომ ეს კავშირი ისევ დამყარდეს მოხელეთა და ხალხთა შორის. უკეთესი ღონის-ძიება ამისი არის - მინიჭება აქაურ ენებისათვის იმავე უფლებისა სამოსწავლო საგნების კურსში, რომელიც დაჩემებული აქვთ სხვა საგნებსა და რომელიც ამ ენებსაც ჰქონდათ ამ ათის წლის წინათა. აქაური ენები უნდა ისწავლებოდნენ არა მარტო უმცროს კლასებში, არამედ უფროსებშიაც, - ისინი უნდა შეადგენდნენ ვალდებულ საგანს ყველა აქაურ მოწაფეთათვის, - ამ ენების

მასწავლებლებს უნდა ჰქონდეთ ისეთივე სამსახურის უფლება და ჯამაგირი, რომელიც მინიჭებული აქვთ სხვა საგნების მასწავლებელთა. მაშინ აქაურის ენების სწავლება ფეხზედ დადგება, მათი ცოდნა გავრცელდება ნასწავლ ჩვენებურ ყმაწვილობაში და მათთა და ხალხთა შორის გაიხსნება გზა მჭიდრო კავშირისა, რომელიც სანატრელია, როგორც საზოგადო, ისე სახელმწიფო სარგებლობისათვის. ჩვენ სრული იმედი გვაქვს, რომ უფ. იანოვსკი ცხადად დაინახავს დიდ მნიშვნელობას ამ მოთხოვნილებისას და ეცდება ამ მოკლე მომავალში დააკმაყოფილოს იგი. ერთობ დიდი და ძნელი საქმე მოელის უფ. იანოვსკის აქ, ჩვენში. ჯერ პირველი ის, რომ განწმინდოს ის წმინდა ტაძარი, რომელსაც სასწავლებელს ეძახიან, მოგვთა და კერპთმსახურთაგან დაიხსნას ჩვენი ჭკუის აკვანი გულ-ბილწთა შეგინებისაგან, შეურაცხყოფისაგან; მოიწვიოს ახალნი გულ-მოდგინე მომსახურენი ჭეშმარიტის განათლებისა და თავისი კაცობრიული აზრები, კაცობრივი მიმართულება არ ჩააგდოს უღირსთა ხელში.

ბოლოს ხანს სასულიერო წოდებაშიც ვხედავთ სანუგეშო ცვლილებათა. მათი მიზეზი არის ჩვენი ახალი ეგზარქოსი, ყოვლად სამღვდელო იოანნიკე, რომლის დანიშვნას ისეთი სიხარულით მიეგება როგორც ჩვენი მწერლობა, ისე მთელი ჩვენი საზოგადოება. სასულიერო წოდებასთან დაახლოებულმა პირებმა დაგვარწმუნეს ჩვენ, რომ ამ რვა თვის განმავლობაშიაც კი დაეტყო მთელ წოდებას კეთილი გავლენა მისის უფროსის მშვიდისა და მაღალ-პატიოსნის ხასიათისა. იმ შურმა, უთანხმოებამ, ერთმანეთის ბეზღაობამ და ჭორიკანაობამ, რომელთაც ამ უკანასკნელ ოცი წლის განმავლობაში ღრმად გაიდგეს ფესვები ჩვენს სამღვდელოებაში, აშკარად თურმე იკლო. სამაგიეროდ, უწინდებური ძმური პატივისცემა, ურთიერთობა და სიყვარული იღვიძებს თურმე სასულიერო წოდებაში. ასეც უნდა იყოს. სამღვდელოების კეთილ-განწყობა მეტად დიდი რამ არის იმ ღვაწლისათვის, რომელიც ვალად ჰსდევს სამღვდელოებას ღვთისა და კაცის წინაშე. სამღვდელოება გვერდით უდგა თვითონ ხალხსა, სამღვდელოებას ამით ღონისძიება აქვს დღე მუდამ ჩაჰსცქეროდეს ხალხის ცხოვრების დუღილს და ჭეშმარიტის გულის-ტკივილით მოსილი, ჭეშმარიტის მცნებით გაბრწყინვალებული ჰსწვრთნიდეს ხალხსა ქადაგებით და თავისი ცხოვრების მაგალითითა. ჭირია თუ ლხინი, ვიბადებით თუ ვიხოცებით მღვდელი იქ პირველი უნდა იყოს. პირველი იმითი კი არა, რომ ტაბლას მიაძღეს, არამედ ნუგეშის-ცემითა, ლოცვითა, კურთხევითა, ბოროტის დევნითა, სიმართლის აღდგენითა, კეთილის მოფენითა, ამიტომაც ეს ახალი სიო, რომელმაც ჩვენს სამღვდელოებას ეხლა დაუბერა, რომელმაც ფესვნი ხრწნილებისა და ძირიანად უნდა ამოაგდოს და ამოაგდებს კიდეც თუ ეგ სიო ქარიშხლად გადაიქცევა, ჩვენ სანუგეშო ნიშნათ მოგვაჩნია იმ განკარგულებათა შორის, რომელნიც სასულიერო წოდების განკარგებისათვის ამ მოკლე ხნის ეგზარხოსობაში მოუხდენია ყოვლად-სამღვდელო იოანნიკეს, ორსა აქვს განსაკუთრებითი მნიშვნელობა. პირველი განკარგულება მდგომარეობა იმაში, რომ სანთლის ჩამოსხმის და გასყიდვის განმგებლობა და მართვა ჩინოვნიკებისათვის ჩამოურთმევია და ჩაუბარებია თვით ქალაქის სამღვდელოებისათვის. ეს ცვლილება კერძო პირების მაგივრად, შესავალს შემატებს

საეკლესიო ხაზინასა და მისცემს სასულიერო წოდებას ახალს სახსარს განათლების წარმატებისათვის და გავრცელებისათვის.

მეორე განკარგულება არის მეტად დიდი მნიშვნელობისა და უეჭველად მაღლა ასწევს განათლების მდგომარეობას სასულიერო წოდებისას. ეს განკარგულება შიგ გულში ხვდება ისარივით უმთავრეს სენსა ჩვენის სამღვდელოებისას: საქმე იმაშია, რომ ერთი უმთვარესი მიზეზი ჩვენის სამღვდელოების გონებით დაცემულობისა მასში მდომარეობს, რომ ჩვენი სასულიერო წოდების ქალობა სრულიად მოკლებულია განათლებასა. ვერ მოძებნი მთელს საქართველოში ორ-სამ მღვდელს, რომელთაც ნასწავლნი ცოლები ჰყვანდეთ; „ფოფოდიებში“ ძნელად შევხვდებით ხეირიანად წერა-კითხვის მცოდნესაც კი. ქალების უმეცრებას აქვს მეტად ცუდი ზედმოქმედება სასულიერო წოდების მამრობის სქესზედ. ეს უმეცრება მღვდელს გონებას უმდაბლებს და ჩქარა ავიწყებინებს იმ ნაგლეჯებს განათლებისას, რომელიც მას მიუღია სასულიერო სემინარიაში. მღვდლისათვის ოჯახი დიდი რამ არის. კანონით მოკლებული ყოველგვარს სიამოვნებას ოჯახს გარედ, იგი ნუგეშს უნდა ჰპოვებდეს მარტო ოჯახობაში, ოჯახი უნდა ამხნევებდეს, ოჯახი უნდა დღე მუდამ საზრდოს აწვდიდეს მის სულსა და გულსა, რათა გონებითის და ზნეობითის ახალის ძალით შეიმოსოს ბოროტთან, მაცდურებასთან, უსამართლობასთან საბრძოლველად. ამისი მომქმედი ოჯახში ცოლია მღვდლისა, რომელიც მართლა და მეუღლეთ მოწვეულია იმ დიდის ღვაწლისათვის, რომლის მძიმე უღელიც მღვდელს აწევს კისრად. გონება დახშული ქალი ვერ გაუწევს მღვდელს ამ მძიმე უღელს და დღეს ჩვენი სამღვდელოება დაცემულია, ამისი თუ არ პირველი, უმთავრესი მიზეზი მაინც ის არის, რომ სამღვდელოებათა წოდების ქალნი განათლებას მოკლებულნი არიან. როგორც კარგა მცოდნემ მკურნალმა, ყოვლად სამღვდელო იოანნიკემ დახედა სნეულს თუ არა, შეატყო მიზეზი სენისა და მის მოსასპობად უებარი წამალი მოიპოვა: გადასწყვიტა დაარსება ექვს კლასიანის სასწავლებლისა სასულიერო წოდების ქალებისათვის. ამ სასწავლებლის წესდებანი უკვე გაუგზავნია სინოდში დასამტკიცებლადა და სასწავლებლის გახსნას მოელიან ამავე წელს: მშვენიერი, დიდად სასარგებლო ჰაზრი და განკარგულება თუ გინდათ ამას ჰქვიან. მერე კიდევ რა სწრაფად მოყვანილი სისრულეში! აი თქმა და ქმნა ეს არი! მეორე გარემოება კიდევ უფრო ცხადად გვიჩვენებს ყოვლად-სამღვდელო იოანნიკეს გულ-კეთილობას, უანგარობას, მაღალ მზრუნველობას, გულ-შემატკივრობას თავისის სამწყსოს გონებით და ზნეობით ამაღლებისათვის. ეკლესიის ხაზინას არ ამოსჩენია საკმარისი თავისუფალი ფული ქალების სასწავლებლის გამართვისათვის და შენახვისთვის. ჩვენს ქველის მოქმედ ეგზარქოსს აუღია თავისის საკუთარის ჯიბიდგან და შეუწირავს ათასი თუმანი ერთბაშად და ას ოთხმოცი თუმანი ყოველ-წლივ თავის ჯამაგირიდგან. ეტყობა სრულიად არა ჰგავს იმ უანგარო გვამთა, რომელთაც ოცი წლის სამსახურის შემდეგ ორასი ათასის მანეთით დატვირთულნი წავიდნენ ჩვენს ქვეყნიდან და მადლობის მაგიერ ცუდათაც გვიხსენიებენ. მეტად კარგი მომასწავებელია ის გარემოებაცა, რომ ყოვლად-სამღვდელო იოანნიკემ მოსვლის უმალვე იწყო სწავლა ქართულის ენისა და ამჟამად კითხულობს, სწერს და ცოტად კიდეც ლაპარაკობს

ქართულათა. ეს უფრო მეტის სიხარულით შეგაქვს ჩვენს ღარიბს მატიანეში, რომ ცხადად ამტკიცებს ყოვლად-უსამღვდელო იოანნიკეს თავ-გადადებას, რათა ჩვენს საცოდავს ხალხს მართლა და მწყემსათ შეექმნეს. მაგრამ ერთი სხვა უმთავრესი იარა ჩვენს სასულიერო წოდებისა და თავი მიზეზი მის დაცემულობისა, აქამდის ხელ-უხლებლად არის დარჩენილი. თბილისის სასულიერო სემინარია და სასულიერო სასწავლებელნი ისევ იმ უმსგავს და უგვარო მდომარეობაში არიან, რომელნიც არა ერთხელ იყო გამოაშკარებული. ძველი ენები ისევ ისე ტვინს ულაყებენ და გონებას უხშობენ ყმაწვილებსა, კუვშინსკი ისევ უწინდებულად თავზარსა სცემს თავის საცოდავათ დაჩაგრულ მოწაფეთა და ქართული ენა ისე იდევნება, როგორც იდევნებოდა უწინ. ნუ თუ ყოვლად-სამღვდელო იოანნიკე ამას ყურადღებას არ მიაქცევს? ყოვლად-სამღვდელო იაოანნიკემ უნდა იცოდეს, რომ ღვიძლი სიტყვა ფრთაა ლოცვისა, ღვიძლის სიტყვით უფრო ადვილად, უფრო სუბუქად, უფრო მეტის აღტაცებით და მხურვალებით აღიმართება ხოლმე კაცის გული ღმერთამდე და თვითონ ღვთის მადლიც უფრო მეტის ძლიერის, მეტის სასოებით მიახწევს ხოლმე კაცის გულის სიღრმემდე. აქ უარყოფა ღვიძლის-სიტყვისა უარყოფაა თვითონ ლოცვისა, უარყოფაა ლოცვის მადლისა, ლოცვის მაცხოვრობისა, ლოცვის ნუგეშის-ცემისა.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: **ნინო ცოტაძემ**

მოსკოვი

5 აპრილი, 2020 წელი

#დარჩისახლში